

הרב יהודה שביב

על מוסד הנשיאות

א. "אשר נשיא יחטא" (ויקרא ד', כב-כו)

בפרשת ויקרא, המדברת על סוגי הקרבנות השונים, קרבנות נדבה וקרבנות חובה, מוקדשים שניים מתוך חמשת הפרקים לקרבנות חטאת ואשם. שם בפרק ד' התורה מבחינה בין ארבעה חוטאים: כהן גדול (ג-יב); כל עדת ישראל (יג-כא); נשיא (כב-כו); יחיד בישראל (כו-לה).

אנו נבקש לדלות מדברי התורה ופרשניה לגבי חטאת נשיא, נקודות ופרטים שיש בהם כדי ללמד על אופי התפקיד מיוחדותיו וגבולותיו.

[ענייני הקרבנות נראים בעיני התלמידים כלא רלוונטיים ומסווגים הם (במקרה הטוב) כהלכתא למשיחא. לדינו כל התורה כולה – תורה היא, שיש ללמוד ולהפוך בה. אבל יש חשיבות חינוכית ולימודית רבה במציאת לקחים שונים גם מפרשיות כאלו. שכך היא דרכה של תורה שהרבה עניינים עקרוניים ואף מעשיים נלמדים – אם בצורה ישירה ואם בלימוד אגבי – גם מפרשיות שאין להן, לפי שעה, משמעות מעשית].

הפסוק הפותח נראה כמתייחס לכל החוטאים בשגגה: "נפש כי תחטא בשגגה מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ועשה מאחת מהנה" (ד', ב). אולם חז"ל קיבלו ומסרו בתושבע"פ, ש"אין חטאת אלא על דבר שזדונו לאו וזכרת" (רשי"י ע"פ "תורת כהנים"). וממילא ברור שאין מביאין חטאת "על מצוות המלך ועל מצוות ב"ד". ודבר זה נלמד בתוי"כ מהדגשת התורה "מצות ה'". אבל הצורך במיעוט מיוחד, מלמד כי היה מקום להעלות על הדעת שהעובר על מצות המלך יהיה חייב חטאת. והרי זה מלמד על תוקף דתי כל שהוא להוראת המלכות.

גם התבוננות מרפרפת בפרק מצביעה על חלוקה לשתי קבוצות:

1. כהן גדול, כל עדת בני ישראל; 2. נשיא, כל יחיד בישראל. כהן גדול ועדת בני ישראל מביאים פר לחטאתם ואילו הנשיא והיחיד מביאים מן הצאן; הנשיא מביא שעיר, ואילו היחיד – שעירה או כבשה.

האם ניתן להסיק מכאן כי גדולה מעלת הכהן הגדול ממעלת המלך והיחס ביניהם קרוב להיות כיחס שבין כלל ישראל ליחיד בישראל? לפי מסורת ההלכה אין זה נכון, שכך למדנו במסכת הוריות (יג, ע"א): "מלך קודם לכהן גדול שנאמר (מל"א א') 'ויאמר המלך להם: קחו עמכם את עבדי אדוניכם'..." שמה תאמר: מלך לחוד ונשיא לחוד, הרי לפי מסורת תורה שבע"פ נשיא בפרשתנו הוא (גם) מלך (להלן עוד נעסוק בשם המיוחד כאן – נשיא).

כיצד אפוא נבין את ההלכה בפרשה כאן, הנותנת לכהן גדול מעמד מיוחד (אף העובדה שהתורה הקדימה את חטאתו לחטאת כל העדה – יש בה כדי ללמד). מסתבר שזה קשור בייעודו ותפקידו של הכהן הגדול כמורה הוראה (השווה: ברכת משה לשבט לוי: "והו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל – דברים ל"ג, י; נבואת מלאכי: "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו" – ב', ז). ואכן ההלכה מבהירה שאין הכהן הגדול חייב חטאת אלא

אם הייתה שגגת המעשה נובעת מהוראה שגויה שהורה הכהן לעצמו, כדרך שקרבן העדה אינו אלא כשהייתה שגגת המעשה של הקהל נובעת מהוראה שגויה של הסנהדרין (מסכת הוריות ז, ע"א).

לעומת זאת, למלך אין מעמד ותפקיד בשטח ההוראה והפסיקה ההלכתית. ומבחינה זאת כמוהו ככל אדם מישראל, ואף על פי כן יש הבדל בין קרבן חטאת שלו לקרבן חטאת של יחיד אחר בישראל.

[שאלת ההגדרה והיחס שבין מימסדי השלטון השונים זכתה לכמה התייחסויות בהלכה, ויש מקום להקדיש להיבטיה העקרוניים והמעשיים עיון נפרד. עיסוקנו כאן יהיה בהיבט ייחודי הקשור במלך לעומת הכהן הגדול].

ב. נשיא – מיהו?

"אשר נשיא יחטא". מיהו האדם הנושא בזה התואר? בספר בראשית אנו מוצאים שניים שתואר זה נקשר לשמם, אצל האחד התואר מביע הערכה וכבוד שרוחשים לו ואצל האחר זה נראה כתפקיד. בני חת אומרים לאברהם "נשיא אלקים אתה בתוכנו" (בראשית כ"ג, ו). אבל לא מצינו שלאברהם היה תפקיד או מעמד שלטוני כל שהוא, אדרבא הוא מציג את עצמו כ"גר תושב" (כ"ג, ד). ואילו באיזכור השני "שכם בן חמור החוי נשיא הארץ" (שם ל"ד, ב), מסתבר שכאן הכוונה לתואר ממשי ונושא תואר זה הוא מנהיג המקום. אפשר שדווקא עובדת היותו נשיא ומנהיג היא שאפשרה את לקיחת דינה בכוח ואינוסה, שכך מצינו כבר בפרשת בראשית "ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחו" (וי, ב). "בני האלהים – בני השמים והשופטים" (רש"י). שהם מרגישים עצמם עליונים, כאילו עומדים מעל כל חוק ומוסר ואין מוחה בידם. על רקע זה תובן עוד יותר הוראת התורה "אשר נשיא יחטא". ואף יובן מה ראתה התורה להזהיר את המלך לבל ירבה לו נשים.

בספר בראשית מצינו גם את התואר מלך. כך אצל ארבעת המלכים וחמשת המלכים בפרשת לך לך, שם גם מצינו את מלכי צדק מלך שלם. בפרשת וירא פוגשים אנו באבימלך מלך גרר ובשלהי פרשת וישלח אנו מתוודעים לשמונת המלכים אשר מלכו בארץ אדום. משמע, לכאורה, מלך לחוד ונשיא לחוד. אף מצינו נשיאי שבטים (בפרשת נשא העוסקת בחלקו השני בקרבנות הנשיאים לחנוכת המזבח) וגם מצינו "נשיא בית אב" (במדבר כ"ה, יד) שהיא כנראה, דרגה פחותה יותר, שהרי בכל שבט היו כמה בתי אב. מסתבר שנשיא הוא המורס מקבוצת אנשים נתונה כמו: בית אב, שבט, אומה. ולפי"ז ניתן אולי לומר כי כל מלך הוא נשיא, אבל לא כל נשיא מלך הוא.

מעתה יש להבין, מיהו הנשיא אליו מתייחסת התורה כאן. ראבי"ע מפרש שכאן מדובר ב"נשיא שבט או נשיא בית אבי". כלומר כל אדם האוחז בהגה שלטון בעל תואר נשיא הרי הוא כלול בהלכה זאת. הבנה כזאת יכולה להתחזק נוכח השוואה בין הלשון האמורה בכהן גדול לזו האמורה בנשיא. בכהן גדול אומרת התורה: "אם הכהן המשיח" (ד"י, ג). יש כאן יידוע כפול: לא כל כהן אלא המיוחד שהוא המשיח, כלומר אותו כהן שנמשח בשמן המשחה והוא אחד ויחיד (ראה בספרא שמיעטו מכאן כהן גדול מרובה בגדים ומיעטו כהן משיח מלחמה), ואילו כאן – "נשיא", בלא יהא הידיעה, כל נשיא במשמע.

אולם במדרש ההלכה מצינו שאין הדברים אמורים בכל הנושא תואר נשיא – "נשיא" – יכול נשיא שבט כנחשון? תלמוד לומר 'ועשה אחת מכל מצוות ה' אלקיו', ולהלן הוא

אומר 'למען ילמד ליראה את ה' אלקיו' (דברים י"ט) מה להלן אמור נשיא שאין על גביו אלא ה' אלקיו, אף נשיא האמור כאן שאין על גביו אלא ה' אלקיו" (ספרא).
ומפורש שנינו במשנה במסכת הוריות: "איזהו נשיא – זה מלך, שנאמר: 'מכל מצות ה' אלקיו – שאין על גביו אלא ה' אלקיו" (פרק ג', ב).

כלומר, הביטוי השווה – "ה' אלקיו" – מלמד על הנושא השווה; מה שם מלך אף כאן מלך. הרי כאן – נקודה המלמדת על מעמדו של נושא התפקיד. הוא זה שמעליו אין כל סמכות, זולתי – הקב"ה. עובדה זאת – שמעליו יש סמכות עליונה – היא המחייבת אותו להישמע לה. והיא גם מלמדת שאין עמו שלימות ומסוגל הוא לשגות כאחד האדם ועליו להביא חטאת על שגתו, אכן הנחה זאת אינה פשוטה כל עיקר. רבן יוחנן בן זכאי ראה רמז בפתיחה הלא שגרתית כאן: "אשר נשיא יחטא" – אשרי הדור שהנשיא שלו מביא קרבן על שגתו" (הוריות י, ע"ב).

אבל אם אכן אך במלך הדברים אמורים מדוע דיברה התורה כאן על נשיא, תואר שניתן לטעות בו ולהבינו כמתייחס לדרגים נמוכים יותר? תשובה לכך ניתן להעלות מתוך הדיון במסכת הוריות (יא, ע"ב), האם מנהיג העם, כגון רבי יהודה הנשיא או ראש גלות בבבל, שייך בקרבן נשיא.

נמצא לפי זה כי נשיא אינו חייב לשאת בתואר מלך, אלא הוא איש מישראל שהוא השולט בפועל ואין איש מעליו שהוא כפוף לו. אף כי אפשר שיהיה איש במעמד שווה לו והוא שולט על חלק אחר מהעם. אולם הגבלה אחת מעמיד הירושלמי (הוריות פרק ג' הלכה ב) שיהיה זה שלטון מקובל. שם נאמר כי דין שעיר (היינו קרבן נשיא) נוהג במלכים שמלכו על שבטי ישראל רק עד יהוא בן נמשי. ומדוע? כי "מיכן ואילך בליסטיות היו נוטלין אותה". כלומר שלטון לא מקובל, שנכבש בזרוע ("בליסטיות"), אינו מוכר ואין דיני מלכות נהוגים לגביו. יתר על כן, שם בירושלמי נאמר כי דוד מלך ישראל, אף שהיה מלך שנמשח ע"י נביא בהוראת ה', הרי כשקשר אבשלום כנגדו וגרר אחריו את רוב ישראל, או אז "כל אותן ששה חדשים שהיה דוד בורח מפני אבשלום שעירה תווה מתכפר לו כהדיוט". כלומר באותם חודשים היה קרבן חטאת של דוד כקרבנו של כל יחיד מישראל.
המסקנה העולה מכאן היא: התורה מתייחסת כאן לשליט בפועל ששלטונו מקובל ע"י העם, גם אם אינו נושא בתואר מלך. והרי כאן גושפנקה של תורה לדרך שלטונית המקובלת על ידי העם.

ג. הלפתחו של נשיא חטאת רובץ?

התורה פותחת את דין קרבנו של נשיא בפתיחה חריגה משהו. לא נאמר 'אם נשיא יחטא', כדרך שנאמר 'אם הכהן המשיח יחטא' (ג); 'אם כל עדת ישראל ישגו' (יג); 'אם נפש אחת תחטא' (כז), אלא אשר. (כבר הזכרנו לעיל את לימודו של רבן יוחנן בן זכאי, אבל זוהי רמיזה של תורה). והבדל גדול יש בין שני ביטויים אלו. "אם" מביע אפשרות, לעומת זאת במילה "אשר" נשמעת כבר וודאות, או למיצער סבירות קרובה.
דומה שהבחנה זו היא שעמדה ביסוד דרשת חכמים: "תנו רבנן: 'אשר נשיא יחטא' – יכול גזרה? תלמוד לומר 'אם הכהן המשיח יחטא, מה להלן כשיחטא אף כאן כשיחטא' (הוריות י, ע"א). נמצא כי הלימוד מכהן גדול האמור בכתוב קודם, הוא המבטל את המשמע האפשרי מהמילה "אשר". וסופו של דבר אין כאן גזירה והכרח שיהא הנשיא חוטא.

אולם מצינו גם כיוון אחר. בספר הזוהר (ויקרא כ"ג, א) נאמר (בתרגום לעברית): "למד ר' יצחק: מה שונה שבכל מקום כתוב 'ואם' – 'ואם הכהן יחטא'; 'ואם כל עדת ישראל ישגו' וכאן אשר נשיא יחטא' ולא כתוב אם נשיא יחטא. אלא הכהנים אינם שרויים כל כך בחטא, שכן הכהן משמר את עצמו תמיד משום שמשחו של רבו (=הקב"ה) עליו, ומשחם של כל ישראל עליו ומשחו של כל יחיד ויחיד, על כן כתוב 'ואם'. וכן 'אם כל עדת ישראל ישגו', פליאה היא שכולם ימצאו באותו חטא, שאם אלו יחטאו – אלו לא יחטאו, ולכן כתוב 'ואם'. אבל כאן 'אשר נשיא יחטא' – ודאי יחטא משום שליבו גאה בו והעם הולך אחריו".

[קיימת רתיעה אצל לא מעט לומדים מלהזדקק לדברי ספר הזוהר, בשל היות דבריו דברי קבלה עטופה בסוד. אולם באמת יש בספר זה גם הסברים על דרך עומק הפשט והדרש].

כלומר מעמדו של השליט הוא שעשוי להכשילו בחטא. מתוך שליבו גס בנתונים תחתיו ואין הוא חש מורא מגורם אחר. אף רבי עובדיה ספורנו מבין שחטא שכיח ביותר אצל שליט, שכך כתוב בפירושו: "אשר נשיא יחטא" – כי אמנם זה דבר מצוי שיחטא". הנצי"ב בפירושו עוד מוסיף לדקדק מן המשפט, הכתוב בצורה תחבירית לקויה, לכאורה: "ועשה אחת מכל מצוות ה' אלקיו אשר לא תעשינה בשגגה ואשם", והיה לו לומר 'ועשה בשגגה אחת...'. למד מכאן הנצי"ב בפירושו ה"עמק דבר": "אלא מרומז דהנשיאות גורמת לחטוא בעבירות חמורות כל כך, אשר לא תעשינה בשגגה, שאין דרך לחטא בהם אפילו בשגגה". כלומר לא רק שמועד הנשיא לחטוא, אלא שגם עבירותיו חמורות יותר מאדם רגיל.

רעיון זה מאפשר להתבונן בצורה חדשה על עבירות שמצינו אצל מלכים ושליטים מישראל. חטאים כנגדם התריעו נביאי ישראל. פעמים שהלומד תוהה כיצד נדרדרו אותם שליטים – שיש מהם בעלי אישיות גדולה באמת – לשפל עוונות שכזה. אכן המעמד עשוי לו לגרום לכך, ומכאן הצורך בזהירות יתירה. בכך גם הסבר להגבלות שהתורה מגבילה את המלך ובמצוה המיוחדת שהיא מטילה עליו לכתוב לו ספר תורה שיהיה עמו כל ימי חייו "למען ילמד ליראה את ה' אלקיו".

ד. מועצת נשיאים?

מכל שלמדנו עד עתה ניתן להסיק כי נשיא שבכאן הוא שמו של שליט אנושי העשוי (ואולי מועד) לחטוא, והוא מודע לחולשותיו האנושיות ומכיר בצורך לפעול לתיקון. הוא אינו בהכרח יחיד, אפשר לראות בצידו (אף כי לא מעליו) גורמים שולטים נוספים. אף העובדה שהתורה מדברת לא אחת על נשיאים בלשון רבים מלמדת כי זה תפקיד הנהגתי שיש לו מקבילות בו זמנית, בצד נשיא ראובן יש נשיא שמעון וכו'. ומה טוב ומה נעים כשנועדו הנשיאים יחד, הן לנדבת המשכן כאמור: "והנשיאים הביאו את אבני השהם ואת אבני המלאים" (שמות ל"ה, כז), והן לחנוכתו כמתואר בהרחבה בספר במדבר פרק ז'. מסתבר שהתוועדות זאת לא הייתה רק אד-הוק לצורך נדבת המשכן, אלא מועצת הנשיאים היוותה מימסד הנהגתי מסוים ביחס לכלל העם. כך אנו מוצאים את בנות צלפחד שבאו לשטוח את עניינן, עניין שהיה לו גם היבט כלל לאומי, שהרי הוא היה כרוך בנחלת הארץ: "ותעמזנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל העדה" (במדבר כ"ז, ב). ומנגד, כאשר באו ראשי האבות משבט מנשה לטעון את טענותיהם שלהם, נאמר:

"ויקרבו ראשי האבות למשפחת בני גלעד... וידברו לפני משה ולפני הנשיאים ראשי אבות לבני ישראל" (שם ל"ו, א).

נראה שבכל הקשור לנחלת הארץ היה לנשיאים מעמד, שהרי החלוקה הייתה לשבטים וכל נשיא דואג לשבטו, כאמור בספר במדבר: "אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ אלעזר הכהן ויהושע בן נון, ונשיא אחד נשיא אחד ממטה תקחו לנחל את הארץ" (ל"ד, יז-יח).

אולם אנו מוצאים את מועצת הנשיאים גם בהזדמנויות אחרות. הנה כשחוזרים אנשי החיל ממלחמת מדיין נאמר: "ויצאו משה ואלעזר הכהן וכל נשיאי העדה לקראתם" (ל"א, יג). אף נקבע אות מיוחד לזימונם של הנשיאים כמפורש בפרשת בהעלותך: "עשה לך שתי חצוצרת כסף והיו לך למקרא העדה... ותקעו בהן ונועדו אליך כל העדה אל פתח אהל מועד. ואם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים ראשי אלפי ישראל" (י, ב-ד).

אכן אפשר להבין כי זימון הנשיאים בא כדי להעביר דרכם הנחיות והוראות לכל העדה. ועדיין אין מכאן ראיה שהיתה מועצת נשיאים שהחליטה וקבעה.

אבל בספר יהושע כבר שומעים דברים ברורים יותר. בסיפור הברית שנכרתה עם הגבעונים נזכרים הנשיאים כמה וכמה פעמים: "וישבועו להם נשיאי העדה כי נשבעו להם... נשיאי ישראל העדה בה' אלקי ישראל, וילנו כל העדה על הנשיאים ויאמרו כל הנשיאים אל כל העדה אנחנו נשבענו להם בה'... ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו ויהיו חוטבי עצים... כאשר דברו להם הנשיאים" (ט, טו-כא).

ואף כי גם יהושע נמצא בתמונה (ראה שם פסוקים טו, כב) נראה שהנשיאים מלאו כאן תפקיד מרכזי לצידו.

נראה אפוא שלצידו של המנהיג האחד הייתה מועצה של נשיאים שיצגו כל אחד את שבטו וכך הובטחו במועצה העליונה של העם האינטרסים של כל חלקי העם מקצה אל קצה. מה היו הסמכויות בפועל של אותה מועצה לא נדע. ודאי שהייתה מועצה מייעצת, אבל מסיפור הדברים ביהושע עולה בבירור שגם סמכויות מעשיות היו בידיה, ובכך אפשר שהיה כדי להגביל את סמכותו הבלבדית של השליט או המלך.

ה. ממלך לנשיא

התבוננות מגלה כי בספר במדבר מופיעים הנשיאים פעמים רבות, ואף בספר יהושע מוצאים אנו אותם לא אחת. אבל שם הנשיא לא בא לציין את מנהיג העם אלא מנהיגו של חלק; אם שבט ואם בית אב.

בספר שמואל מתחילים לדבר על מלך ומלוכה (לא רק כחזון מופשט לעתיד, שכזאת מצינו כבר בתורה) ותואר זה מופיע מכאן ואילך פעמים רבות בספרי התולדה – שמואל מלכים ודברי הימים – בספרי הנביאים ואף בספרי הכתובים, ביותר בספריהם של דוד ושלמה היינו: בתהלים, משלי, קהלת ושיר השירים.

אולם בספר מלכים נתקלים אנו שוב בתואר נשיא כתואר לשליט. הנביא אחיה השילוני פוגש בירבעם בן נבט ומודיע לו בשם ה' כי מלכות שלמה עומדת להיקרע והוא ירבעם יטול ממנה שלטון על עשרה שבטים. "והשבט האחד יהיה לו, למען עבדי דוד ולמען ירושלים העיר אשר בחרתי בה מכל שבטי ישראל.. ולא אקח את כל הממלכה מידו, כי נשיא אֶשְׁתָּנוּ כל ימי חייו למען דוד עבדי" (מל"א י"א, לב-לד).

נמצא שהתואר נשיא בא לבטא מלכות קטועה, חלקית, לא שלימה, שחלק מסמכותה ניטל ממנה.

והנה בספר יחזקאל כמו הייתה עדנה לזה התואר הזכור מן התורה ועשרות פעמים משתמש הנביא בתואר נשיא, ולא כתוארו של שליט שבת, אלא כתואר נרדף למלך. אפשר שיש בכך כמין רמז לגבי איכות השלטון. לא עוד שלטון אבסלוטי כפי שמקובל היה במלכים שבימיו (יחזקאל בימי גלות בבל היה ולנגד עיניו היו ודאי תפארת מלכי בבל ופרס, דוגמת נבוכדנאצר ואחשוורוש, או דוגמת מלך צור עליו הוא מרחיב דברים בפרק כ"ח) אלא שלטון מרוסן ומוגבל.

ו. "נשיא בעמך לא תאור"

את התואר נשיא אנו מוצאים כבר בספר שמות, בהקשר לאיסור קללה. אולם מובנו המדויק של התואר שם לא נתפרש בכתוב ופרשנים העלו הצעות אחדות. ראש לכל יש להתבונן בעולה מן הכתוב על שתי צלעותיו:

"אלהים לא תקלל"

ונשיא בעמך לא תאור" (כ"ב, כז).

הרי כאן תקבולת: לא תקלל=לא תאור; אלהים=נשיא בעמך". "אלהים" נתפרש במשמע של דיינים, כפי שהוא עולה גם מפסוקים אחרים בפרשה שם כמו: "והגישו אדניו אל האלהים" כ"א, ו; "ונקרב בעל הבית אל האלהים" כ"ב, ז; "אשר ירשיען אלהים ישלם שנים לרעהו" (כ"ב, ח). ואכן כך פירש האונקלוס בתרגומו: "דיינא לא תקיל".

מיהו אם כן הנשיא המקביל לו? כיוון שמצינו נשיא במשמע של שליט השווה למלך (עיין לעיל "אשר נשיא יחטא") הדעת נותנת שאף כאן מדברים במלך. אכן כך פירש ראב"ע: "וזה הנשיא הוא המלך הכתוב במשנה תורה" (היינו בפרשת שופטים. אין הוא יכול להפנות לנשיא של ספר ויקרא שהרי הוא עצמו פירש שם שמדובר גם בנשיא שבת או בית אב, כנ"ל). ומדוע מקביל המלך לדיין? תשובה לכך עולה מדברי הרשב"ם: "לפי שהמלכים והדיינים דנים דיני ממונות ונפשות". וכיוצא בו הרמב"ן: "ונשיא... — הנשיא על העם והוא המלך. והזהיר שלא יאור אותו כאשר יחייב אותו במשפטו".

נמצא אפוא צד שווה למלך ולדיין. כדרך שהאחרון דן כן גם המלך דן ושופט (בין שאר תפקידיו). ואכן מצינו לא אחת מלך כשופט ודיין. וירמיהו הנביא קורא למלכי בית דוד: "בית דוד דינו לבקר משפט" (כ"א, יב), ושלמה המלך ביקש מה': "ונתת לעבדך לב שומע לשפט את עמך, להבין בין טוב לרע" (מל"א ג', ט). וזה ייעודו של המלך ולכך ממליכין אותו כדברי הרמב"ם בהלכות מלכים: "אין ממליכין מלך תחילה אלא לעשות משפט ומלחמות, שנאמר (שמ"א ח', כ) 'ושפטנו מלכנו ונלחם את מלחמותינו'" (ד, ט).

[נמצא לפי זה שרעיון הפרדת הרשויות שכל כך מקובל בזמננו, לפיו רשות שלטונית לחוד ורשות שיפוטית לחוד, לא היה מיושם בשיטת השלטון התורנית. אכן יש לזכור שבצד המלך כשופט הייתה גם רשות שופטת והיא הסנהדרין, הן הגדולה בת 70 דיינים והן סנהדראות קטנות בנות 23 דיינים שישבו במקומות שונים. מסתבר שהיו שתי מערכות מקבילות: מערכת משפטית של הסנהדרין ולה פרוצדורה תורנית קבועה ואף נוקשה מבחינות רבות ובצידה מערכת משפטית של המלך שהייתה גמישה יותר. לא נוכל להאריך כאן בעניין זה, רק נפנה לדבריו העקרוניים של הר"ן בספר הדרשות שלו דרוש יג.]

בפועל לא אפשר היה הדבר וקבעה המשנה: "המלך לא דן ולא דנין אותו" (סנהדרין ב', ב). אומנם מבהירה הגמ' (שם יט, ע"א) שדין זה אינו אמור במלכים ראויים והגונים כמלכי בית דוד, אלא רק במלכי ישראל, היינו מלכי בית שני שזלזלו במוסד השיפוטי וראו עצמם למעלה ממנו. וכלל הוא מי שאינו מוכן להיות נידון אינו יכול להיות דיין (ראה שם בגמ'). על כל פנים מדברי המשנה והגמ' עולה רעיון חשוב. פעמים שההלכה אינה יכולה להתגשם במציאות כמות שהיא. וחכמים צריכים להיות ערים לדבר ולתקן תקנות ותיקונים לפי הצורך.

אולם הרמב"ן מביא גם דרך הבנה אחרת בכתוב: "ועל דעת רבותינו בגמ' (סנהדרין מו, ע"א) 'אלקים לא תקללי' אזהרה על ברכת ה', והנה הזהיר על המלך העליון יתברך ועל המלך בארץ". כלומר לפי הרמב"ן אלקים שברישא קדוש הוא, היינו ה'. ומדבריו עולה הרעיון שהקביל הכתוב כבוד מלך בשר ודם לכבוד שמים!
הוא עצמו, הרמב"ן, מעלה אפשרות ש"נשיא" שבכאן מכוון לא רק לשררת מלכות אלא: "כל נשיא בעם... בין שתהיה השררה בממשלת מלכות, בין שתהיה ממשלת תורה. כי נשיא הסנהדרין הוא במעלה עליונה בשררת התורה". וכן גם עולה מניסוח המצוה ברמב"ם בספר המצוות לא תעשה שטז.

במדרש ההלכה דייקו מן הכתוב "ונשיא בעמך", שלא בכל נשיא הדברים אמורים אלא "בזמן שהן עושין מנהג עמך" (מכילתא). ורבי אברהם בן הרמב"ם בפירושו לתורה מרחיק לכת: "אמרו ז"ל: 'בעושה מעשה עמך'... ומפני זה אם היה פורש ממצוות תורת ישראל מותר ואפילו מצוה לקללו" (אכן הרמב"ם עצמו לא הביא זאת בדברו על איסור קללת נשיא. אלא רק רמז כללית ברשימת המצוות שבתחילת ספר משנה תורה: "שלא לקלל אדם משאר בני ישראל הכשרים").

הרי לנו: מחד גיסא, דואגת התורה לסמכותם של שופטים ונשיאים ואוסרת על האדם אף לקללם (מסתבר לפי זה שוודאי נאסר לעשות מעשה ממשי של פגיעה בהם). אבל מאידך גיסא, אם אין הנשיא עושה מעשה עמך, היינו אם רשע הוא, כבר אין איסור לקללו.

השתדלנו להפיק מהפרשות האמורות לגבי נשיא (חטאת נשיא; איסור קללת נשיא) הוראות ולקחים כלליים לגבי המימסד השלטוני, מאפייניו, סמכויותיו ומגבלותיו. שכך דרכה של תורה, שהרבה מרעיונותיה עולים אגב פרטים מסוימים ודקדוק מלשונה של תורה. וניתן לדלותם בעזרת מסורת תורה שבע"פ ודברי הפרשנים.